

Adam Smith

APIE APRIBOJIMUS IMPORTUI IŠ UŽSIENIO TOKIŲ GĖRYBIŲ, KURIOS GALI BŪTI PAGAMINTOS ŠALYJE

Apribojant aukštais muitais ar absoliučiais draudimais importą tokių gėrybių iš užsienio, kurios gali būti pagamintos savoje šalyje, beveik užtikrinama vidaus rinkos monopolija tai vidaus pramonei, kuri jas gamina. Antai draudimas importuoti galvijus ar sūdytą mėsą iš užsienio užtikrina Didžiosios Britanijos gyvulių augintojams vidaus rinkos monopoliją mėsos gamyboje. Aukšti muitai javų importui, kurie gero derliaus metais prilygsta draudimui, suteikia tokią pat privilegiją šios prekės tiekėjams. Užsieninių vilnos gaminių importo draudimas taip pat palankus vilnos pramonininkams. Šilko pramonė, nors ji ištiesai perdirba žaliavas iš užsienio, neseniai gavo tą pačią privilegiją. Linų pramonė jos dar negavo, bet jau žengė reikšmingų žingsnių jai gauti. Daugelis kitų gamintojų Didžiojoje Britanijoje tokiu pat būdu įsigijo arba greitai įsigis monopoliją prieš savo tėvynainius. Toji gausa prekių rūšių, kurių importas į Didžiąją Britaniją draudžiamas arba absoliučiai arba su tam tikromis išlygomis, gerokai viršija tą skaičių, kurį įsivaizduoja žmonės menkai susipažinę su muitų įstatymais.

Negali būti abejonių, kad ši vidaus rinkos monopolija dažnai suteikia didžiulę paskatą tai konkrečiai pramonės rūšiai, kuri ja naudojasi, ir ji dažnai nukreipia į tą sritį kur kas didesnę visuomenės darbo ir kapitalo dalį negu šiaip jau jai būtų jų tekę. Bet ar ji padidina bendrą pramonės apimtį visuomenėje ir ar ji pakreipia ją pačia naudingiausia linkme - šitai toli gražu nėra akivaizdu.

Bendra visuomenės pramonė niekada negali viršyti tą kapitalą, kurį visuomenė išgali panaudoti. Kadangi darbininkų skaičius, kuris gali būti išlaikytas įdarbintas kurio nors atskiro asmens, turi proporcingai atitikti jo kapitalą, skaičius tų, kurie gali būti nuolat įdarbinti visų didžiosios visuomenės narių, turi būti proporcingas visam tos visuomenės kapitalui ir niekada negali viršyti šios proporcijos. Joks prekybos reguliavimas jokioje visuomenėje negali padidinti pramonės apimties daugiau nei jos kapitalas gali pakelti. Jis tik gali nukreipti jos dalį linkme, kuria šiaip jau ji greičiausiai būtų nėjus; ir visiškai ne akivaizdu, kad šis dirbtinis nukreipimas bus visuomenei naudingesnis

už tą kryptį, kuria ji būtų ėjusi savo pačios valia.

Kiekvienas individas nuolat deda pastangas ieškodamas naudingiausio pritaikymo tam kapitalui, kurį jie turi. Jis siekia būtent savo, ne visuomenės naudos. Bet savo naudos žiūrėjimas natūraliai, netgi būtina, stumia jį teikti pirmenybę tam jo pritaikymui, kuris naudingiausias visuomenei.

Pirma, kiekvienas individas stengiasi panaudoti savo kapitalą kuo galint arčiau namų, vadinasi, jis paremia kiek gali šalies vidaus pramonę; žinoma, su sąlyga, kad tuo būdu jis gauna įprastą ar bent jau nedaug mažesnę nei įprastą pelną iš savo kapitalo.

Antai esant vienodiems ar beveik vienodiems pelnams, kiekvienas didmeninis pirklys natūraliai teikia pirmenybę vidaus prekybai prieš tiekimus iš užsienio vidaus vartojimui ir tiekimams iš užsienio vidaus vartojimui - prieš pervežimų prekybą. Vidaus prekyboje jo kapitalas niekada nebūna ilgam išleistas iš akių, kaip dažnai esti su prekyba vartojimo prekėmis iš užsienio. Jis gali geriau pažinti asmenų, kuriais jam reikia pasikliauti, charakterį ir jų aplinkybes, ir jeigu jam pasitaiko būti apgautam, jis geriau žino tuos šalies įstatymus, iš kurių jis turi reikalauti nuostolių atlyginimo. Pervežimo prekyboje pirklio kapitalas būna tarsi padalintas tarp dviejų užsienio šalių, ir jokia jo dalis nebūtina kada nors grįžta namo arba pasirodo betarpiškai jo akiratyje ir jo valdose. Kapitalas, kurį Amsterdamo pirklys naudoja gabendamas javus iš Kenigsbergo į Lisaboną, o vaisius ir vyną - iš Lisabonos į Kenigsbergą, paprastai turi būti perpus Kenigsberge, perpus Lisabonoje. Nė viena jo dalis gali nepasirodyti Amsterdame. Natūrali tokio pirklio gyvenamoji vieta turėtų būti arba Kenigsberge arba Lisabonoje, ir tik ypatingos aplinkybės gali jį priversti pasirinkti Amsterdamą. Neramumas, kurį jis jaučia būdamas taip toli atskirtas nuo savo kapitalo, paprastai skatina jį atsigabenti dalį Kenigsbergo prekių, skirtų Lisabonai, ir dalį Lisabonos prekių, skirtų Kenigsbergo rinkai, į Amsterdamą: ir nors jam neišvengiamai tenka dvigubai mokėti už pakrovimą ir iškrovimą, o taip pat kitus mokesčius ir muitus, tačiau tam, kad turėtų bent dalį savo kapitalo po ranka, jis susitaikė su šiomis papildomomis išlaidomis; ir būtent tokiu būdu kiekviena šalis, kurioje klesti pervežimo prekyba, visada tampa sandėliu arba bendra rinka visų tų skirtingų šalių prekėms, kurių prekyba ji užsiima. Pirklys, norėdamas sutaupyti antrą pakrovimą ir iškrovimą, visada stengiasi parduoti vidaus rinkoje kuo galint daugiau visų šių skirtingų šalių prekių ir tokiu būdu paversti, kiek tik galima, savo pervežimų verslą tiekimais iš užsienio vidaus vartojimui. Pirklys, kuris tokiu pat būdu užsiima tiekimais iš užsienio vidaus vartojimui, supirkęs prekes užsienio rinkoms, visada mielai parduos kuo galint didesnę jų dalį namuose, jei pelnas bus toks pat ar bent panašus. Jis susitaupto eksportavimo riziką ir vargą, kai gali tokiu būdu paversti tiekimą

iš užsienio vidaus vartojimui vidaus prekyba. Taigi, tokiu būdu namai yra, taip sakant, tas centras, aplink kurį nuolat sukasi kiekvienos šalies gyventojų kapitalai ir į kurį jie visada linksta, nors dėl ypatingų aplinkybių jie kartais būna nuo jo nuvaryti ar atstumti į tolesnes panaudojimo sritis. Tačiau kapitalas, kuris naudojamas šalies vidaus prekyboje, kaip jau buvo parodyta, būtinai išjudina didesnę vietinės pramonės dalį ir duoda pajamas ir užsiėmimą didesniai šalies gyventojų skaičiui negu toks pat kapitalas, kuris naudojamas tiekimams iš užsienio: o kapitalas, naudojamas tiekimams iš užsienio turi tą patį pranašumą prieš panašų kapitalą, naudojamą pervežimų prekyboje. Vadinas, esant vienodiems ar beveik vienodiems pelnams, kiekvienas individas natūraliai linksta panaudoti savo kapitalą tokiu būdu, kuriuo jis daugiausia paremia vidaus pramonę ir duoda pajamas bei užsiėmimą didžiausiam jo šalies žmonių skaičiui.

Antra, kiekvienas individas, kuris naudoja savo kapitalą vidaus pramonėje, būtinai stengiasi nukreipti jį ten, kur jo gaminiai turėtų didžiausią įmanomą vertę.

Pramonės produkcija yra tai, ką ji prideda medžiagoms arba žaliavoms, kurias ji apdirba. Priklausomai nuo šios produkcijos vertės dydžio kinta pramonininko pelnas. Tačiau tik siekdamas pelno kiekvienas žmogus naudoja kapitalą pramonei; ir todėl jis visada mėgina jį nukreipti į tą pramonę, kurios gaminiai gali turėti didžiausią vertę arba būti keičiami į didžiausią pinigų ar kitų prekių kiekį.

Tačiau metinės kiekvienos visuomenės pajamos visada griežtai atitinka visos jos pramonės gaminių metinę mainomąją vertę, tiksliau - tai yra vienas ir tas pats tos pačios mainomosios vertės dalykas. Vadinas, kadangi kiekvienas individas stengiasi kuo geriau panaudoti savo kapitalą vietos pramonėje ir pakreipti jį ten, kur jo gaminiai turėtų didžiausią vertę, jis būtinai visomis išgalėmis prisideda prie visuomenės metinių pajamų augimo. Tiesą sakant, paprastai jis visai neketina pasitarnauti bendram labui ir nežino, kiek jis prie jo prisideda. Teikdamas pirmenybę šalies vidaus, o ne užsienio pramonei, jis siekia tik savo paties saugumo; o kreipdamas savo pramonę tokia linkme, kur jos gaminiai turėtų didžiausią vertę, jis siekia tik savo paties naudos; ir čia, kaip ir daugeliu kitų atvejų, jis yra vedamas nematomos rinkos įgyvendinant tikslą, kurio jis pats visiškai nesiekė. Ir visuomenei nėra blogiau dėl to, kad jis jo nesiekė. Siekdamas savo paties naudos jis dažnai veiksmingiau pasitarnauja visuomenės labui, negu tada, kai jis tikrai jo siekia. Nesu matęs, kad kas nors gero būtų padaryta tų, kurie vaizduojasi dirbą bendram labui. Tai iš tikrųjų tik vaidyba, ne itin paplitusi pirklių tarpe, ir neprireikia daug žodžių įkalbant juos liautis vaidinus.

Į kurios rūšies vietinę pramonę įdėti savo kapitalą, kurie gaminiai gali

turėti didžiausią vertę - akivaizdu, kad apie tai kiekvienas individas, žinodamas vietos aplinkybes, gali spręsti daug geriau negu už jį tai padarytų kuris nors valstybės vyras ar įstatymdavys. Valstybės vyras, kuris mėgintų nurodinėti privatiems žmonėms, kaip jiems panaudoti savo kapitalą, ne tik užsikrautų visiškai nereikalingą rūpestį, bet ir imtųsi valdžios, kurios negalima saugiai patikėti ne tik jokiam atskiram asmeniui, bet ir jokiai tarybai ar senatui ir kuri niekur nėra tokia pavojinga kaip rankose žmogaus, kuriam pakanka paikumo ir savimanos, kad vaizduotųsi galįs tokią valdžią vykdyti.

Suteikti šalies vidaus rinkos monopoliją kuriam nors atskiram vidaus pramonės amatui ar gamybai reiškia tam tikru mastu nurodinėti privatiems žmonėms, koku būdu jie turi naudoti savo kapitalą, o tai, beveik visais atvejais, bus beprasmiška arba žalinga. Jeigu vietos gaminiai gali būti tiekiami tiek pat pigiai kaip užsienio pramonės prekės, toks nurodinėjimas akivaizdžiai bus beprasmiškas. Jeigu ne, jis bus, apskritai imant, žalingas. Maksimali, kuria vadovaujasi kiekvienas protingas namų šeimininkas - niekada negaminti namuose daiktą, kurio gamyba jam kainuos daugiau negu jo nusipirkimas. Siuvėjas nemėgina pasidirbti sau batus, bet perka juos iš batsiuvio. Batsiuvis nemėgina siūdintis sau drabužius, bet samdosi siuvėją. Ūkininkas nemėgina imtis nei vieno iš tų užsiėmimų, bet samdo šiuos skirtingus amatininkus. Visi jie mato turėsią daugiau naudos nukreipdami visą savo pramonę ten, kur jie kuo nors pranašesni už savo kaimynus ir įsigydami mainais už dalį savo gaminių arba, kas yra tas pat, už dalį jų kainos, visa kita, kas jiems reikalinga.

Kas protinga bet kurios atskiros šeimos elgesyje vargu ar gali būti kvaila didelės karalystės elgesyje. Jeigu užsienio šalis gali parūpinti mums prekių pigiau negu mums kainuotų patiems jas pasigaminti, visada geriau jas iš jų pirkti mainais už dalį mūsų pačių pramonės gaminių, kuriuos gamindami turime kokių nors pranašumų. Bendroji šalies pramonė, kuri visada atitinka naudojamą kapitalo dydį, dėl to nesumažės, kaip ir minėtųjų dviejų amatininkų; jai tik reikės pasiieškoti kelių, kur ji gali būti panaudota su didžiausia nauda. Akivaizdu, kad ji nėra panaudojama su didžiausia nauda, kai ji nukreipiama gamybai to, ką ji gali pigiau nusipirkti. Jos metinės gamybos vertė tikrai sumažėja, kai ji būna tokiu būdu priversta apleisti vertingesnių prekių gamybą. Pagal mūsų prielaidą, toji prekė galėtų būti nupirktą iš užsienio šalies pigiau negu ją gaminant namuose. Vadinasi, ji galėtų būti nupirktą tik už dalį tų prekių arba, kas yra tas pats, už dalį kainos tų prekių, kurias pramonė su tokiu pat kapitalu būtų pagaminusi namuose, jeigu jai būtų leisti eiti savo natūralia kryptimi. Taigi, šalies pramonė tokiu būdu nukreipiama nuo labiau naudingo prie mažiau naudingo užsiėmimo, o mainomoji jos metinės gamybos vertė užuot didėjusi, kaip to siekė įstatymdavys, būtinai mažėja dėl kiekvieno tokio reguliavimo.

Tiesa, tokių reguliavimų dėka koks nors atskiras gaminys gali būti įsigytas greičiau nei paprastai ir po kurio laiko gali būti pradėtas gaminti namuose tiek pat pigiai ar net pigiau negu užsienio šalyse. Tačiau nors visuomenės pramonė tokiu būdu gali būti greičiau nukreipta atskira naudinga vaga, tai dar visai nereiškia, kad visuma jos pramonių ar jos pajamų gali būti kada nors padidinta tokiu reguliavimu. Visuomenės pramonė gali augti tik augant jos kapitalui, o jos kapitalas gali augti tik iš to, kas gali būti sutaupyta iš jos pajamų. Tačiau kiekvieno tokio reguliavimo betarpiškas padarinys - jos pajamų sumažėjimas; o tai, kas mažina pajamas, žinoma, vargu ar didins jos kapitalą sparčiau nei jis būtų didėjęs tuo atveju, jeigu ir kapitalas, ir pramonė būtų buvę palikti susirasti patys savo natūralų pritaikymą.

Net jeigu be tokio reguliavimo visuomenė niekada neįsigytų tokio gaminio, dėl to ji nebūtina taptų kuriam nors laikui neturtingesnė. Bet kuriuo laiko tarpu jos visas kapitalas ir pramonė gali visvien būti užimti, kad ir kitose srityse, tokiu būdu, kuris tam laikui naudingiausias. Kiekvienu laiko periodu jos pajamos galėtų būti didžiausios, kokios tik įmanomos jos kapitalui, o kapitalas ir pajamos galėtų augti didžiausiu įmanomu greičiu.

Natūralūs pranašumai, kuriuos viena šalis turi prieš kitą tam tikrų prekių gamyboje, kartais būna tokie dideli, kad visas pasaulis pripažįsta, jog beprasmiška būtų su jais kovoti. Naudojant stiklą, šildomas lysves ir sustorintas sienas Škotijoje galima būtų auginti labai geras vynuoges ir iš jų gaminti labai gerą vyną, maždaug trisdešimt kartų brangesnį už tokią pat prekę, atsigabentą iš užsienio. Ar protingas būtų įstatymas, kuris draustų visų užsienio vynų importą vien tam, kad paskatintų klareto ir burgundiškojo vyno gamybą Škotijoje? Bet jeigu būtų akivaizdus absurdas imtis gamybos, kuri reikalauja trisdešimt kartų daugiau šalies kapitalo ir pramonės negu būtų reikalinga perkant iš užsienio tokį pat kiekį norimų prekių, tai toks pats absurdas, nors mažiau ryškus, kreipti tokiam panaudojimui trisdešimtąją ar tryššimtąją jų dalį. Neturi reikšmės, ar tie pranašumai, kuriuos viena šalis turi prieš kitą, yra įgimti ar įgyti. Kol viena šalis turi tų pranašumų, o kitai jų trūksta, šiai pastarajai visada bus naudingiau iš pirmosios pirkti negu pačiai gaminti. Vieno gamintojo pranašumas prieš savo kaimyną, užsiimančį kitu verslu, yra visada tik įgytas; ir vis dėlto jiems abiems naudingiau pirkti vienam iš kito negu kiekvienam gamintis tai, kas nepriklauso jo paties verslui.

Adam Smith. The Wealth of Nations. [1776]

Penguin Books, 1986

Vertė Algirdas Degutis